

ЕДИНИЦЫ ОНОМАТОПОЭТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ В ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ СЕМАНТИЧЕСКИЕ РАЗЛИЧИЯ

В статье определены некоторые лексико-семантические отличия в японском языке между глаголами-ономатопеями и обыкновенными глаголами, а также продемонстрировано, что значение глагола-ономатопеи требует иного, более детализированного подхода при переводе. Предложено краткое исследование относительно поиска методов определения фреймовых моделей, а также продемонстрировано лексико-семантические особенности глаголов-ономатопей.

Ключевые слова: *глаголы-ономатопеи, полисемия, фреймовая семантика, грамматика конструкций.*

УДК 1751'81'1 / 4

І. Рябоволенко, к. філол. н., старший викладач
Державний університет інфраструктури та технологій
Інститут водного транспорту

РИТМІКА ТА ПАУЗАЦІЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ РОЗПОРЯДЖЕНЬ ТА НАКАЗІВ У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

Проведено компаративний аналіз лінгвістичних доробків різних лінгвістів щодо понять інтонації в японській мові, а також поняття мелодійності, музичного наголосу, інтенсивності висловлювання. Запропоновано висновки на основі експериментальних порівняльних досліджень просодичних параметрів трьох типів операторів: команди, накази і розпорядження; визначено особливості ритму.

Ключові слова: *японська мова, інтонація, наголос, ритм.*

Розглядаючи різні аспекти комунікації в сучасній японській мові, ми звернули увагу на те, що акт комунікації часто підміняють поняттям писемної форми мовлення. Історично склалося, що дослідники приділяли увагу в першу чергу писемному тексту, а не усному мовленню. Уваги до звукової форми японської мови, інтонації, ритміки, тонового різнобарв'я приділялося дуже мало. У нашому дослідженні ми проаналізуємо лінгвістичний доробок сучасних учених щодо понять *інтонація, тонізація і тоновий акцент*. Мета дослідження – звернути увагу українських японістів на фонетичну складову сучасної японської мови, яка мало досліджена та проаналізована, й відповідно висвітлити практичні шаблони застосування японської інтонації, музичного наголосу як засобів підвищення ефективності комунікації.

В одному з японських розмовників натрапляємо на такий вислів: «Японські слова та фрази вимовляються рівним тоном. Замість наголосу використовується підйом тону голосу, який необхідний для відповідного членування фрази» [17]. Таке твердження не лише вводить в оману, а й не є коректним. Співзвучно цьому: «Японське мовлення достатньо монотонне. Потрібно вимовляти японські фрази рівним голосом, без наголосів, роблячи паузи між словами» [17]. В інших навчальних посібниках немає жодного слова про інтонаційні особливості японської мови, хоча там існує розділ

«Фонетика» [11, 17]. Дослідник Ю.В. Баринов щодо проблематики наголосу та інтонації зазначив, що в японській мові існує три типи інтонації (висхідна, низхідна та висхідно-низхідна), однак жодних правил застосування та практичного використання не зазначено [1]. Першим застосував поняття *музичного* (мелодійного) *наголосу* Є.Д. Поливанов, який присвятив цьому феноменові одну з перших своїх робіт, вважаючи його одним із найскладніших явищ фонетики японської мови [10]. Дослідник С.В. Неверов вказав, що «потрібно пам'ятати, що ударний склад не потрібно вимовляти надто енергійно... а значно м'якше. Він має дещо виділятися на фоні ненаголошених складів» [8]. Однак, залишається незрозумілим, яким чином у японській мові ударний склад виділяється на фоні ненаголошених, і як його правильно вимовляти «м'якше». Запровадивши до японської лінгвістики термін *тонізація* [4], російський учений І.В. Головнін не зосереджує свою увагу на поняттях японського акцентного мовлення та правилах його функціонування.

Дослідниця Л.Д. Нечаєва послуговується терміном *тонізація* та пропонує свою шкалу класифікації тонізації слів: «0 – висхідна /тонізація/, так характеризуються слова, в яких перша мора вимовляється низьким голосом, інші – середнім, пониження тону до кінця слова не спостерігається...; 1 – низхідна /тонізація/, характеризуються слова, в яких перша мора вимовляється високим тоном, інші – середнім, спостерігається поступове зниження тону до кінця слова...; 2, 3, 4, 5, 6 – низхідно-висхідні, якими характеризуються слова, в яких вищим тоном вимовляються друга і подальші мори...» [9]. Така градація частково повторює викладену раніше теорію поділу тонізації слів М.О. Сиром'ятниковим [13]. Повністю цю шкалу використовує у своєму посібникові для початківців Н.В. Власова, відзначивши, що, на відміну від звичайного силового наголосу, музичний інтонаційний наголос може поширюватися в японській мові на декілька складів, що впливає не лише на ритміку мовлення, а й на значення окремих слів [3]. Спроби уніфікувати акцентуаційні типи двоморних і триморних слів із використанням символів руху голосового тону були зроблені дослідником Ю.В. Козловим в «Основних типах наголосу» [6]. Однак, крім таблиць акцентуаційності, більше ніде у вправах акцентуація фонетичних слів ніяк не маркована, не виписано чіткого алгоритму, як поводить себе кожен із акцентних типів у складі фразем. Питання наголосу та акценту в японській мові зачіпала Н.І. Фельдман [15], яка наголосила на проблемі неоднотайності ролі тонізації та акцентуальності в японській мові.

Важливого висновку у сфері тонізації та акцентуальності сучасної японської мови у перебігові досліджень дійшла Т.М. Гуревич, яка зазначила: «для японського словесного наголосу функціональне значення має тоновий компонент, тоді як динамічний і темпоральні компоненти... забезпечують лише сприйняття наголошеного складу в слові, але не є для нього обов'язковим» [5]. Тобто, ми можемо зробити висновок, що динамічний і темпоральний компоненти не мають стосунку до японського акценту, оскільки функціонально задіяні на іншому рівні, сегментному.

Одним із найструктурованіших лінгвістичних робіт у цій царині є праці С.А. Старостіна, зокрема «СупрафONOLOGIA» [14], де автор відносить до функціональних за просодійними прикметами лише мелодійність. Окрім цього, науковець дотримується

теорії наявності в японській мові трьох ступенів висоти тону, однак при цьому за основу бере лише дві просодеймні ознаки тону «низький – ненизький», «високий – невисокий». Важливим висновком ученого вважаємо застереження щодо двотональної системи без середнього тону [14, с. 87]. С.А. Старостін зазначає, що тональний контур японської фраземи передбачуваний у тому разі, коли відома остання висока мора [14, с. 85]. Дослідник дотримується триступінчатої тональної системи в японській мові: «на рівні фразем доцільно запровадити поняття *наголосу* (якщо за наголос вважати наявність / відсутність у фраземі акцентологічної вершини)» [14, с. 90].

Однак, не всі вчені погоджуються з теорією триступеневої системи тонізації японської мови. Наприклад, лінгвіст С.А. Бикова, посилаючись на С.А. Старостіна, термін *музичного наголосу* бере в лапки [2, с. 78-79], таким чином визнаючи двоступеневу теорію японського акценту. Зазначимо, що дослідниці С.А. Бикова зосереджена на змістороздільній функції наголосу, тобто вимова різних сегментів одного слова або високим, або низьким тонами дозволяє розрізнити значення слів-омонімів. Проте, такі синоніми, на нашу думку, не є абсолютними синонімами, згідно з визначенням терміна *омонім* Т.І. Корчагіною [7].

Теорію двоступінчатого японського акценту дослідник В.В. Рибін також піддає критиці [12]. Ми також можемо погодитися, що японський акцент має трьох ступеневу природу, оскільки дослідження, що провадилися з залученням іноземцями, які або не мали музичного слуху, або не пройшли відповідної фонетичної підготовки в період вивчення японської мови, або в рідній мові іноземців мелодика голосу не маркує відповідні акцентні особливості. Класичним прикладом С.А. Бикової є: は↓し *палички для рису* та は↑し *міст*. С.А. Старостін наводить цей самий приклад, однак з іншою семантикою: は↓し *палички для рису* та は↑し *край*. Носії японської мови розрізняють на слух не лише пару は↓し *палички для рису* та は↑ш *міст*, а й は↓し *палички для рису* та は↑ш *край*.

Слід розрізнити поняття *інтонація*, *музичний наголос* та *акцентний наголос* у японській мові. Акцентний наголос, виражений за допомогою інтонаційних засобів, може використовуватися в мовленні для виділення будь-якого слова у фразі (висловлюванні), може відігравати консолідуючу роль для фонетичних слів та сприяти просодичному оформленню груп слів (фразем), які часто збігаються з синтагмами. Також акцентуація (акцентний наголос) виконує дистинктивну (змістороздільну) функцію. Однак ми вважаємо цю функцію другорядною. Приклади на кшталт 着き *дох* та 木き *дерево* або 花はな *квітка* та 鼻はな *ніс* ще раз наводять нас на думку про те, що такі омоніми заледве можна ідентифікувати в ізолятивній позиції. Крім того, в японській мові справді багато омонімів, які мають однаковий сегментний склад та мають ідентичне акцентне оформлення. Розрізнити такі омоніми допоможе виключно контекст.

Інтонація у сучасній японській мові малодосліджена. Часто інтонацію визначають як процес зміни мелодики в певних відрізках звукового мовлення (синтагмі, фразі, тексті, вірші чи у пісенному творі). Однак, на нашу думку, поняття *інтонація* доволі широке і включає в себе ритм і темп мови, паузацію та безпаузні слова, а також, згідно з нашими дослідженнями, акцентний наголос. Якщо розглядати музичний (мелодійний) наголос разом із мелодикою інтонації, а також співвідношення

мелодики інтонації та мелодики фонетичних слів, то інтонація набуває важливої функції корелята в акцентному оформленні окремих фонетичних слів. Ми взяли за основу приклади наказів, які, окрім особливостей граматичних та лексичних категорій, диференційно розрізняються способом їхньої вимови.

Грубі накази *e/ro/yo*: 1) 震災後に世界の友人から避難しろと助言されたが、ぼくは絶対日本を出ません。 – після землетрусу друзі за кордоном радили мені, мовляв, рятуйся! Але я ні за що не поїду з Японії. Такий наказ має вимовлятися в інтонаційному фокусі для підсилення важливості моменту, і вживання такої фрази безінтонаційно не виправдує застосування таких грубих форм. Амплітуда інтенсивності вислову з романтичною кульмінацією після *避難しろ* та має бути пікова без пауз, аби за допомогою інтонації передати весь спектр переживань.

2) 上官は「動けないなら自決しろ」と命令した。 Командир наказав, не можете не йти – підірвіть себе. У цьому прикладі наказ має вимовлятися без пауз, інтонаційних амплітуд.

Форма – *nasai* нижчого ступеня прохібівиту – вживається як у наказах, так і в порадах та настановах.

3) 「こういう仕事をしなさい」という指示も全くありませんでした。 – жодних настанов на зразок «роби таку-то роботу» не було. Такий вислів слід вимовляти без додаткових пауз та інтонаційного інтенсиву, з можливим нижчим тоном вимови фрази «こういう仕事をしなさい» для смислового членування.

4) 「良い学校に進みなさい」と指導する先生もいます。 – деякі вчителі повчають, мовляв, ідіть до хороших шкіл. У таких ситуаціях допускається коротка пауза (0,3 – 0,5 с.). Якби було пряме звертання, то пауза могла би бути довшою.

Форма наказу зі змістовим навантаженням прохання не є формою ввічливості *te kire*.

5) 各部会や調査会からあれもこれも入れてくれと要求された。 – і кожна комісія вимагає дати їй те і се! Такий вислів слід вимовляти без інтенсивного фокусування, однак із короткою паузою до 0,5 с. після форми *てく*, щоб інтонаційно розділити висловлювання.

До специфічних форм наказів належать наказові конструкції, які, по суті, є скороченим директивом. Вони несуть у собі чітке смислове навантаження, потребують пікової інтенсивності вимови, без паузації. Наприклад:

6) 年長の団員は...年下の団員に「静かに」と注意したり... – було таке, що учасники, які старші, шикали на молодших: «Тихіше!»

7) オバマ氏は質問に答えた後「これは米国内向けの質問だから、次の質問は安倍首相に」と促したが、米側記者から会談に関する質問は出なかった。 – Обама, відповівши на питання, попросив: «Це було внутрішнє питання, а тепер поставте (його) краще прем'єру» – однак, американці про переговори так і не спитали.

Отже, бачимо, що в наказах або конструкціях спонування до дії пауза, ритміка голосу відіграє важливу роль, оскільки за допомогою інтенсивності голосу можна пом'якшити або знівелювати «грубість» висловлювання. Накази частіше за все піддаються паузації з метою підсилення важливості висловлювання, рідше у варіаціях наказу через прохання.

Поняття ритмогрупи також важливе, оскільки від ритміки, яка членує на реми вислів, залежить значення самого вислову. За нашими спостереженнями, в японській мові різницю між наказом та командою можна створити на основі одного й того самого вислову за допомогою паузи та ритму голосу. Також слід ураховувати, що від зміни паузи, яка членує висловлювання, може залежати значення висловлювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Баринов Ю. В.* Японский язык за 42 дня / Ю. В. Баринов – М., 2005
2. *Быкова С. А.* Типы ударения в японских диалектах / С. А. Быкова // Актуальные вопросы японского и общего языкознания: Памяти И.Ф. Вардуля / Отв. ред. В.М. Алпатов, З.М. Шаляпина. – М., 2005
3. *Власова Н. В.* Японский язык от А до Н: Учебное пособие для начинающих. Ч. 1. / Н. В. Власова – М., 2006
4. *Головнин И. В.* Учебник японского языка (для начинающих) / И. В. Головнин – М., 1971
5. *Гуревич Т. М.* Опыт экспериментально-фонетического исследования словесного ударения в японском языке // Восточное языкознание / Т. М. Гуревич – М., 1976
6. *Козлов Ю. В.* Введение в фонетику японского языка: Упражнения. / Ю. В. Козлов – СПб., 2005
7. *Корчагина Т. И.* Омонимия в современном японском языке / Т. И. Корчагина – М., 2005
8. *Неверов С. В.* Русско-японский разговорник / С.В. Неверов – М., 2004
9. *Нечаева Л. Т.* Японский язык для начинающих. 1 часть / Л. Т. Нечаева – Вышний Волочек, 1999
10. *Поливанов Е. Д.* Введение в языкознание (для востоковедных вузов) / Е. Д. Поливанов – М., 2002
11. *Пушкин И.* Русско-японский разговорник. Общение на японском языке / И. Пушкин – М., 2005
12. *Рыбин В. В.* Об акустических и перцептивных коррелятах ударения в японском языке / В. В. Рыбин // Востокведение 13. – Л., 1987
13. *Сыромятников Н.А.* Музыкальное ударение в японском языке / Н. А. Сыромятников // Японско-русский словарь; Под ред. Б. П. Лаврентьева. – М., 1984
14. *Старостин С. А.* Грамматика японского языка. Введение. Фонология. Супрафонология. Морфонология / [Алпатов В. М., Вардуль И. Ф., Старостин С. А.] – М., 2000
15. *Фельдман Н. И.* Японский язык. / Н. И. Фельдман – М., 2002
16. Японский за один месяц. Самоучитель по разговорному языку / О.Н. Кун – М., 2006

Стаття надійшла до редакції 29.03.17 р.

I. Ryabovolenko, PhD in Philology, senior teacher,
State University of Infrastructure and Technologies
Institute of Marine Transport

RHYTHMIC AND PAUSATION OF ORDERS AND DIRECTION IN JAPANESE LANGUAGE

The research deals with Japanese intonation. Some problems of correlation of pitch-accent and melody, especially in phrase, rhythm and tempo, sentence stress and intensity are dealt with in the

research. The recent experimental data is observed and analyzed, too. The report features findings on experimental comparative research into prosodic parameters of three statement types: command, orders and directions, exactly, on peculiarities of rhythm.

Key words: Japanese language, intonation, stress, rhythm.

И. Рябоволенко, к. филол. н., старший преподаватель,
Государственный университет инфраструктуры и технологий
Институт водного транспорта

РИТМИКА И ПАУЗАЦИЯ ВЫСКАЗЫВАНИЙ РАСПОРЯЖЕНИЙ И ПРИКАЗОВ В ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ

Производится компаративный анализ лингвистических исследований различных лингвистов относительно понятий интонации в японском языке, а также мелодичности, музыкального ударения, интенсивности высказывания. Предложены выводы на основе экспериментальных сравнительных исследований просодических параметров трех типов операторов: команды, приказы и распоряжения; исследованы особенности ритма.

Ключевые слова: японский язык, интонация, ударение, ритм.

УДК 811.521:299.52

С. Семенко, к. филол. н., асист.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТУ НАРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. (НА МАТЕРІАЛІ КАНОНІЧНОГО ТЕКСТУ «ОФУДЕСАКІ»)

На матеріалі головного канонічного тексту релігії Тенрі (Тенрі-кьо) «Офудесакі» («На кіччику пензля»), написаного простою селянкою Накаямою Мікі (1797-1887) у період із 1869 р. по 1881 р., було виділено й описано деякі фонетичні, морфологічні та граматичні особливості діалекту Нара (Ямато-хоген), який є складовою частиною Кансайського діалекту японської мови.

Ключові слова: японські діалекти, Кансайський діалект, діалект Нара, діалект Ямато, Тенрі-кьо, Тенрійська релігія, «Офудесакі».

Про існування діалектів у японській мові відомо ще з перших писемних пам'яток, що з'явилися на теренах Японії у VIII ст., насамперед «Фудокі» (風土記 – «Записи крайових звичаїв», 713-720 рр.). Однак, говорячи про діалекти японської мови, не слід забувати і про поетичну антологію «Ман-йо-шю» (万葉集 – «Збірка міриад листків», середина VIII ст.), яка також має значну цінність для вивчення діалектів давньояпонської мови VII-VIII ст. Окремі згадки про місцеві діалекти трапляються і в пізніших літературних творах доби Хейан, зокрема в «Ісе-моногатарі» («Повість про Ісе»), «Ямато-моногатарі» («Повість про Ямато»), «Тоса-ніккі» («Щоденник